

Asia: VN/10644/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi sotilastiedustelusta annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Puolustusministeriön asettama työryhmä on valmistellut ehdotukset sotilastiedustelusta annetun lain ja siihen liittyvien lakien tarkistamiseksi. Esityksen tavoitteena on ollut päivittää vuonna 2019 voimaan tullutta lakia sotilastiedustelusta hallitusohjelmakirjausten ja käytännön soveltamistoiminnassa havaittujen tarpeiden mukaisesti. Esityksen tavoitteena on mahdollistaa ja turvata sotilastiedusteluviranomaisen tarkoituksenmukainen ja tehokas toiminta sekä kansallisesti että osana liittokuntaa. Esityksen tavoitteena on lisäksi ylläpitää ja parantaa kansallista turvallisuutta, mahdollistaa Rajavartiolaitokselle sotilastiedusteluviranomaisen tukeminen tietyissä rajatuissa tilanteissa sekä selkeyttää Maa-, Meri ja Ilmavoimien roolia sotilastiedustelutoiminnassa.

Esitys on hyvin kattava ja siinä on kyse keskeisiltä osiltaan tarpeellisiksi koetuista tarkennuksista ja uudistuksista, jotka ovat nousseet esille lain käytännön soveltamisessa.

Helsingin käräjäoikeuden lausunnossa keskitytään ehdotuksiin vain siltä osin kuin ne koskevat käräjäoikeutta ja liittyvät sen toimintaan.

Helsingin käräjäoikeus esittää lausuntonaan seuraavaa.

33 § Teknisestä laitetarkkailusta

Teknistä laitetarkkailua koskeva vaatimus ja tuomioistuimen myöntämä lupa edellyttävät tällä hetkellä jokaisen yksittäisen laitteen tunnistamista ja yksilöimistä. Esityksessä ehdotetaan lisättäväksi teknisen laitetarkkailun toimenpiteen kohteeksi myös ohjelmistoa käyttävä henkilö, eli

että teknisen laitetarkkailun lupa ei olisi laite- tai ohjelmistokohtainen, vaan lupa käsittäisi kaikki luvan kohteena olevan henkilön hallussa olevat ja käyttämät laitteet ja ohjelmistot.

Esityksessä ehdotetaan, että mikäli tiedustelumenetelmän käytön aikana ilmenisi, että kohteena oleva henkilö ottaisi käyttöönsä uuden laitteen, voisi tiedusteluviranomainen tehdä oman päätöksen uuden laitteen tai ohjelmiston lisäämisestä menetelmän käytön kohteeksi ja haettaessa mahdollisesti uutta lupaa tuomioistuimelta, olisi tunnistetut laitteet ja ohjelmistot lisättävä hakemukseen.

Tiedusteluviranomaisen tietoon voi tulla yksilöityjä laitteita eri ajankohtina, ja koska voimassa oleva lainsäädäntö edellyttää jokaisen laitteen tunnistamista ja yksilöimistä, edellyttävät eri ajankohtina tietoon tulleet uudet laitteet aina uutta vaatimusta ja käsittelyä käräjäoikeudessa. Ehdotettu muutos poistaisi tarpeen käsitellä erikseen tällaiset uutta laitetta koskevat asiat luvan voimassaoloaikana.

Käräjäoikeus katsoo, että ehdotus ei olennaisesti vaikuta kohdehenkilön oikeusturvaan, sillä tiedustelumenetelmän käyttämisen edellytyksiä arvioidaan tavallisesti suhteessa sen kohteeseen eikä tiettyyn yksittäiseen laitteeseen.

Käräjäoikeus kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että laitteita on hyvin monenlaisia ja etenkin näin on teknologian kehityksen myötä. Kun tiedustelumenetelmää voisi luvan myöntämisen jälkeen kohdistaa myöhemmin tietoon tulleeseen laitteeseen, on lupaharkinnassa hyvin vaikea ennakoida, mihin tiedonhankinta käytännössä kohdentuisi ja millaisia hankittavat tiedot olisivat oikeudelliselta luonteeltaan.

61 a § ja 61 b § Valtiolliseen toimijaan kohdistuva tietojärjestelmätiedustelu Suomessa ja siitä päättäminen

Ehdotettu säännös olisi uusi ja tietojärjestelmätiedustelulla tarkoitettaisiin esityksen mukaan tiedonhankintaa valtiollisen toimijan Suomessa käyttämien tietojärjestelmien siitä osasta, joka toteuttaa tai edesauttaa tiedustelutehtävän kohteena olevaa toimintaa tai joka tallentaa tai välittää tiedustelutehtävän kohteena olevaan toimintaan liittyviä tietoja.

Esityksessä on todettu, että kyse ei olisi yksittäisten henkilöiden tai laitteiden tiedustelusta, koska tietojärjestelmä on usein muuttuva kokonaisuus ja että tämän takia tiedustelun kohteena voi olla myös ne uudet laitteet ja käyttäjät, jotka eivät olleet osana tietojärjestelmää tiedonhankinnan alkaessa. Koska kyse olisi esityksen mukaan kokonaisuudesta, ei vaatimuksessa ja luvassa voitaisi määritellä tietojärjestelmää laite- tai teleosoitekohtaisesti.

Käytännössä kyse olisi uudesta tiedustelumenetelmästä, joka sisältäisi nykyisiä telekuuntelua ja televalvontaa vastaavat tiedustelumenetelmät.

Ehdotetussa 61 b §:ssä säädetään niistä seikoista, jotka vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava.

Käräjäoikeus kiinnittää huomiota ehdotuksen aiheuttamiin määrittelyongelmiin.

Tiedustelumenetelmiltä edellytetään tarkkarajaisuutta myös niiden kohteiden suhteen. Ehdotuksen mukaan tietojärjestelmätiedustelua koskevassa päätöksessä on mainittava valtiollisen toimijan käyttämä tietojärjestelmä. Ehdotuksen mukaan tietojärjestelmätiedustelu voisi esityksen mukaan kohdistua muun muassa erilaisiin laitteisiin ja ohjelmistoihin, jotka voivat olla hyvin monenlaisia. Tällöin olisi hyvin vaikea ennakoida, mihin tiedonhankinta käytännössä kohdentuisi ja millaisia hankittavat tiedot olisivat oikeudelliselta luonteeltaan. Tuomioistuimen mahdollisuus suorittaa huolellista lupaharkintaa edellyttää myös sitä, että säännökset, sekä myös niitä koskevat esityöt, ovat sisällöltään selkeitä ja ymmärrettäviä.

Ehdotuksen mukaan tietojärjestelmätiedustelua voitaisiin käyttää ainoastaan siinä laajuudessa kuin on välttämätöntä tiedustelutehtävän kohteena olevan toiminnan kannalta. Tietojärjestelmän muista osista, kuin tiedustelutehtävän kannalta välttämättömistä osista ei saisi hankkia tietoa. Lisäksi ehdotettu toimivaltuus kattaisi myös ne uudet käyttäjät, laitteet ja laitteistot, jotka tulevat myöhemmin osaksi tietojärjestelmää. Tällöin käräjäoikeus ei pysty etukäteen tarkkarajaisesti määrittelemään sitä tietojärjestelmän osaa, josta tietoa on lupa hankkia. Menetelmän käyttämisen edellytyksenä olevan välttämättömyyden arviointi jää tältä osin jälkikäteisvalvonnan varaan.

Käräjäoikeus toteaa, että tuomioistuin on asioiden käsittelyn yhteydessä sen tiedon varassa, jonka hakija esittää. Kuten perusteluissa on tuotu esille, hakija toimii tosiseikastoa esittäessään virkavastuun alaisena ja vastaa esittämiensä perusteiden oikeellisuudesta. Tiedon on oltava riittävää ja oikean sisältöistä, joka on myös esityksen perusteluissa tuotu ilmi. Kun kysymys ei ole konkreettisen rikoksen estämisestä, paljastamisesta eikä selvittämisestä, on perusteltua, että hakijalle asetetaan korostettu velvollisuus selvittää luvan myöntämiseen liittyviä tosiseikkoja. Tällöin tuomioistuimella on mahdollisuus huolelliseen lupaharkintaan ja johtopäätösten tekemiseen tiedustelumenetelmän käytön edellytysten täyttymisestä.

66 § ja 67 § Teknisten tietojen käsittely ja siitä päättäminen

Esityksessä ehdotetaan muutoksia teknisten tietojen käsittelyä koskeviin 66 - 67 §:iin. Ehdotetun teknisten tietojen käsittelyn, ehdotetun uuden hakuehtojen määrittämisen tarkoituksessa toteutettavan tietoliikennetiedustelun ja nykyisen varsinaisen tietoliikennetiedustelun keskinäiset suhteet ovat hallituksen esityksen perusteella vaikeasti hahmottuvia. Käräjäoikeus toteaa, että lakien esityöt ovat tiedustelulainsäädäntöä sovellettaessa keskeinen oikeuslähde. Mikäli hallituksen esityksessä ei millään tavalla selvitetä lupaharkinnan keskeisiä oikeudellisia käsitteitä, on se omiaan aiheuttamaan tulkintaongelmia.

Voimassa olevan 66 §:n 1 momentissa teknisten tietojen käsittely on sidottu hetkellisyyteen. Kyseinen määritelmä on aiheuttanut tulkintaongelmia ja ollut käytännössä epätarkoituksenmukainen. Käräjäoikeus sinänsä kannattaa teknisten tietojen käsittelyä koskevan lainkohdan muotoilemista uudelleen.

Ehdotuksen mukaan kerättävien teknisten tietojen määrä ei voi ylittää 5 prosenttia kohteena olevan Suomen rajan ylittävän viestintäverkon osan kapasiteetista. Lupaa harkitessaan käräjäoikeudelle tulee esittää tiedot, joiden perusteella tämä seikka voidaan todeta. Myös hallituksen esityksen perusteluissa olisi hyvä kuvata, kuinka mainittu viisi prosenttia kohteena olevan viestintäverkon osan kapasiteetista määritettäisiin käytännössä. Mikäli kapasiteetti muuttuu luvan voimassaoloaikana, on tiedusteluviranomaisen reagoitava muutokseen itsenäisesti ja reagoimisen valvonta jää jälkikäteisvalvonnan varaan. Harkinnassa voisi olla myös se, että kyseinen 5 prosentin määrä lukitaan käräjäoikeuden ratkaisussa luvan voimassaoloajaksi eikä se saisi muuttua luvan voimassaoloaikana, vaikka viestintäverkon osan kapasiteetti muuttuisi.

Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta siitä, että lupa voidaan myöntää enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Tällöin se olisi yhdenmukainen muiden tietoverkkotiedusteluun liittyvien tiedustelumenetelmien voimassaoloaikojen kanssa.

67 a § ja 67 b § Tietoliikennetiedustelu hakuehtojen määrittämiseksi ja siitä päättäminen sekä 68 § Valtiolliseen toimijaan kohdistuva tietoliikennetiedustelu

Esityksessä ehdotetaan uusia säännöksiä tietoliikennetiedustelun hakuehtojen määrittämisestä ja päättämisestä, 67 a § ja 67 b §, sekä 68 §:ssä ehdotetaan muutoksia valtiolliseen toimijaan kohdistuvaan tietoliikennetiedusteluun. Kuten edellä on todettu, ovat teknisten tietojen käsittelyn, ehdotetun uuden hakuehtojen määrittämisen tarkoituksessa toteutettavan tietoliikennetiedustelun ja nykyisen varsinaisen tietoliikennetiedustelun keskinäiset suhteet hallituksen esityksen perusteella vaikeasti hahmottuvia.

Käräjäoikeus viittaa jo edellä lausumaansa sen osalta, että tuomioistuimien on asioiden käsittelyn yhteydessä sen tiedon varassa, jonka hakija esittää. Tieto on tämän johdosta oltava riittävää sekä oikean sisältöistä ja hakijalla on korostettu velvollisuus selvittää luvan myöntämiseen liittyviä tosiseikkoja. Kuten edellä on todettu, tuomioistuimen mahdollisuus suorittaa huolellista lupaharkintaa edellyttää myös sitä, että säännökset, sekä myös niitä koskevat esityöt, ovat sisällöltään selkeitä ja ymmärrettäviä.

Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta siitä, että lupa voidaan myöntää enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Tällöin se olisi yhdenmukainen esimerkiksi valtiolliseen toimijaan kohdistuvan tietoliikennetiedustelun voimassaoloajan kanssa.

Käräjäoikeus viittaa siihen, mitä edellä 66 - 67 §:ien osalta on lausuttu kerättävien tietojen määrän määrittelystä.

Ehdotetun 67 b §:n mukaan päätöksessä on mainittava kohteen tietoliikenteen oletettu säännönmukaisuus tai ominaispiirre, jonka perusteella hakuehtoja määritetään ja perustelut sille. Hallituksen esityksen perusteella on vaikeasti hahmotettavissa, mitä tämä käytännössä tarkoittaa.

89 b § Ilmoituksen tekeminen, lykkääminen ja tekemättä jättäminen

Sekä tällä hetkellä voimassa olevassa laissa, että ehdotetussa uudessa 89 b §:ssä on säädetty, että ilmoitus on tehtävä viipymättä sen jälkeen, kun tiedustelumenetelmän käytön tarkoitus on saavutettu ja että tiedustelumenetelmän käytöstä on kuitenkin ilmoitettava viimeistään vuoden kuluttua tiedustelumenetelmän käytön lopettamisesta.

Käräjäoikeus kiinnittää huomiota tilanteeseen, jossa tuomioistuimelta on haettu lupa tiedustelumenetelmän käyttämiselle ja se on myönnetty, mutta tiedustelumenetelmää ei ole kuitenkaan jostain syystä koskaan toimeenpantu.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 §:n 2 momentissa on säädetty oikeudenkäyntiä koskevien perustietojen julkiseksi tulemisen ajankohdasta ja 16 §:n 4 momentissa pakkokeinoasioiden oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta siten, että ne tulevat julkiseksi, kun tiedonhankintakeinon tai tiedustelumenetelmän käytöstä on viimeistään ilmoitettava näiden kohteena olevalle.

Tiedustelumenetelmää koskevan asian perustietojen ja asiaan liittyvien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tuleminen on siten tuomioistuimessa sidottu tiedustelumenetelmän käytöstä ilmoittamisen ajankohtaan. Mikäli käräjäoikeuden myöntämää lupaa tiedustelumenetelmän käyttämiselle ei ole lainkaan toimeenpantu, tulisi laissa selventää, milloin perustiedot ja oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat tuomioistuimessa julkiseksi.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Jokela Henna
Helsingin käräjäoikeus